

POSTANOWIENIE

Dnia 28 lipca 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Hubert Wrzeszcz (przewodniczący)

SSN Monika Koba

SSN Agnieszka Piotrowska (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku L. D. J.

przy uczestnictwie G. B. G. i H. G.

o stwierdzenie nabycia spadku po B. M. J., B. J. i L. J.,

na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 28 lipca 2017 r.,

na skutek skargi kasacyjnej uczestnika postępowania

G. B. G.

od postanowienia Sądu Okręgowego w K.

z dnia 19 kwietnia 2016 r., sygn. akt VII Ca [...],

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 28 grudnia 2015 r. Sąd Rejonowy w K. stwierdził, że spadek po B. M. J. zmarłej dnia 18 lipca 2003 r. w C., ostatnio stale zamieszkałej w C., na podstawie ustawy nabyli: mąż L. D. J. w 1/2 części spadku, rodzice: ojciec M. G. w 1/8 części spadku i matka H. G. w 1/8 części spadku oraz brat G. B. G. w 2/8 części spadku; spadek po B. J. zmarłej dnia 18 lipca 2003 roku w C., ostatnio stale zamieszkałej w H., na podstawie ustawy nabył ojciec L. D. J. w całości; zaś spadek po L. J. zmarłej dnia 18 lipca 2003 roku w C., ostatnio stale zamieszkałej w H., na podstawie ustawy nabył ojciec L. D. J. w całości.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że w dniu 18 lipca 2003 r. w pensjonacie położonym w miejscowości C., stanowiącym własność małżonków B. i D. J., doszło do trzech zabójstw popełnionych przez R. J. i A. K., których ofiarami padły B. J. oraz dwie małoletnie córki małżonków: B. J. i L. J.. Ich zwłoki zakopane przez sprawców w sąsiedztwie pensjonatu zostały znalezione w dniu 25 marca 2004 r. Sprawcy zbrodni zostali wykryci. Prawomocnym wyrokiem z dnia 15 czerwca 2007 r. w sprawie II K [...], Sąd Okręgowy w K. uznał R. J. i A. K. za winnych tego, że w dniu 18 lipca 2003 r. w C., działając wspólnie i w porozumieniu, w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie, z zamiarem bezpośrednim pozbawienia życia i zaboru pieniędzy oraz wartościowych przedmiotów, dusząc rękoma za szyję pozbawili życia B. J., po czym zabrali w celu przywłaszczenia na jej szkodę biżuterię o wartości co najmniej 170 zł, pieniądze w kwocie co najmniej 6800 zł oraz samochód osobowy marki R. o nr rej [...] o wartości co najmniej 19 560 zł, a następnie w celu zatarcia śladów zakopali zwłoki tj. za winnych popełnienia czynu z art. 148 § 2 pkt 2 i 3 k.k. w zw. z art. 280 § 2 k.k. przy zastosowaniu art. 11 § 2 k.k.; w dniu 18 lipca 2003 r. w C., działając wspólnie i w porozumieniu, w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie, z zamiarem bezpośrednim pozbawienia życia i zaboru pieniędzy oraz wartościowych przedmiotów oraz ukrycia zabójstwa matki B. J., przewracając na ziemię, przygniatając kolanami do podłoża klatkę piersiową małoletniej i dusząc rękoma za szyję pozbawili życia B. J., po czym zabrali w celu przywłaszczenia biżuterię o wartości co najmniej 170 zł, pieniądze w kwocie co najmniej 6800 zł oraz samochód osobowy marki R. o nr rej [...] o wartości co najmniej 19 560 zł, a następnie w celu zatarcia śladów zakopali zwłoki tj. za winnych popełnienia czynu z art. 148 § 2 pkt 2 i 3 k.k. w zw. z art. 280 § 2 k.k. przy zastosowaniu art. 11 § 3 k.k. Sprawcy zostali także uznani za winnych tego, w dniu 18 lipca 2003 r. w C., działając wspólnie i w porozumieniu, w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie, z zamiarem bezpośrednim pozbawienia życia i zaboru pieniędzy oraz wartościowych przedmiotów oraz ukrycia zabójstwa matki B. J. i siostry- B. J., pozbawili życia L. J. po czym zabrali w celu przywłaszczenia biżuterię o wartości co najmniej 170 zł, pieniądze w kwocie co najmniej 6800 zł oraz samochód osobowy marki R. o nr rej [...] o wartości co najmniej 19 560 zł, a następnie w celu zatarcia śladów zakopali zwłoki tj. za

winnych popełnienia czynu z art. 148 § 2 pkt 2 i 3 k.k. w zw. z art. 280 § 2 k.k. przy zastosowaniu art. 11 § 2 k.k. Tym samym wyrokiem Sąd Okręgowy w K. uznał B. B. za winną tego, że w dniu 18 lipca 2003 r. w C., mając świadomość znajdowania się małoletnich B. i L. J. w położeniu grożącym niebezpieczeństwem utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, nie udzieliła pomocy i nie podjęła żadnych działań mogących uchronić je przed istniejącym zagrożeniem pomimo że mogła udzielić pomocy bez narażenia siebie i osób najbliższych na niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu tj. popełnienia czynu z art. 162 § k.k.

Rozpoznając wniosek L. J. o stwierdzenie nabycia spadku po żonie i córkach, Sąd Rejonowy uznał w oparciu o ustalenia stanowiące podstawę faktyczną powyższego wyroku skazującego oraz w oparciu o dopuszczony w toku niniejszej sprawy dowód z opinii [...] Uniwersytetu Medycznego w S. Zakładu Medycyny Sądowej, że nie jest możliwe ustalenie dokładnej godziny śmierci B. J. oraz jej córek. Zastosował w tej sytuacji art. 32 k.c. przewidujący, że jeżeli kilka osób utraciło życie podczas grożącego im wspólnie niebezpieczeństwa, domniemywa się, że zmarły jednocześnie. Wobec nie obalenia tego domniemania przez wnioskodawcę, Sąd Rejonowy orzekł, że do spadku po B. J. zostali powołani na podstawie ustawy jej mąż oraz rodzice i brat (art. 932 i 933 § 1 k.c. w brzmieniu obowiązującym w dacie otwarcia spadku), zaś spadek po małoletnich córkach odziedziczył ich ojciec L. J. (art. 932 § 1 k.c.).

Uwzględniając apelację wnioskodawcy wniesioną od powyższego orzeczenia, Sąd Okręgowy w K. postanowieniem z dnia 19 kwietnia 2016 r. zmienił zaskarżone postanowienie w punkcie pierwszym w ten sposób, że stwierdził, iż spadek po B. M. J. , zmarłej dnia 18 lipca 2003 r. w C., ostatniej stale zamieszkałej w C., na podstawie ustawy nabyli mąż L. D. J., córka B. J. i córka L. J. po 1/3 części każde z nich. Sąd drugiej instancji wskazał, że w ustalonych przez ten Sąd okolicznościach faktycznych rozpoznawanej sprawy nie było podstaw do zastosowania art. 32 k.c. i przyjęcia domniemania jednoczesnej śmierci B. J. i jej córek, ponieważ sentencja i ustalenia prawomocnego wyroku skazującego sprawców zabójstw wskazują na kolejność następujących po sobie, dających się wyodrębnić pod względem czasu i miejsca bezprawnych zamachów na życie ofiar

oraz na motywy działania sprawców, co daje podstawy do przyjęcia także tej kolejności następujących po sobie zgonów ofiar i w rezultacie do przyjęcia porządku dziedziczenia ustawowego wskazanego przez Sąd Okręgowy w postanowieniu reformatoryjnym, stosownie do art. 931 § 1 k.c.

W skardze kasacyjnej wniesionej od tego orzeczenia, uczestnicy G. G. i H. G. zarzucili naruszenie art. 931 § 1 w zw. z art. 32 w zw. z art. 6 k.c. w zw. z art. 3 ustawy z dnia 28 listopada 2014 r.- Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. z 2014 r. poz. 1741) oraz art. 234 k.p.c., naruszenie art. 32 k.c. w zw. z art. 3 przytoczonej ustawy, naruszenie art. 11 zd. 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., naruszenie art. 670 w z art. 382 w zw. z art. 232 zd. 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., a także art. 278 § 1 w z art. 228 § 1 i 2 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Formułując te zarzuty, wniesli o uchylenie zaskarżonego postanowienia i orzeczenie co do istoty sprawy poprzez oddalenie apelacji wnioskodawcy L. J., ewentualnie o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu w K. do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Stosownie do art. 924 k.c., spadek otwiera się z chwilą śmierci spadkodawcy, a kolejność następujących po sobie zgonów spadkodawców determinuje porządek dziedziczenia przez spadkobierców ustawowych lub testamentowych. Zgodnie z art. 4 w zw. z art. 67 obowiązującej w dacie śmierci B. J. , B. J. i L. J., ustawy z dnia 29 września 1986 r.- Prawo o aktach stanu cywilnego (jedn. tekst: Dz.U. z 2011 r., Nr 212, poz. 1264), wyłącznym dowodem śmierci osoby fizycznej jest akt zgonu, w którym zamieszcza się, między innymi, informacje dotyczące daty i godziny zgonu. Po odnalezieniu zwłok B. J., B. J. i L. J., sporządzono akty ich zgonu, w których wpisano tylko datę znalezienia zwłok ze względu na ówczesny brak danych co do miejsca, daty oraz godziny ich śmierci (art. 67 ust. 1 pkt 1 i 2 p.a.s.c.). Po wykryciu i skazaniu sprawców zbrodni, toczyło się postępowanie nieprocesowe z wniosku L. J. o sprostowanie aktów zgonu wymienionych osób, zakończone prawomocnym postanowieniem Sądu Rejonowego w K. z dnia 21 czerwca 2012 r. w sprawie I Ns [...], w którym Sąd ten sprostował odpisy zupełne aktów zgonu wskazanych osób przez wpisanie w rubryce „Data zgonu” 18 lipca 2003 r. w miejsce daty znalezienia

zwłok 25 marca 2004 r. W odpisach zupełnych aktów zgonu tych osób nie jest wypełniona rubryka „Godzina zgonu” .

Postępowanie apelacyjne ma charakter kontrolny, ale jest także kontynuacją postępowania przed sądem pierwszej instancji i zmierza do ponownego merytorycznego rozpoznania sprawy. Sąd drugiej instancji może uzupełnić postępowanie dowodowe i dokonać odmiennych ustaleń faktycznych na podstawie materiału dowodowego zgromadzonego w postępowaniu pierwszoinstancyjnym i postępowaniu przed Sądem odwoławczym. Rozpoznając niniejszą sprawę na nowo wskutek apelacji L. J., Sąd Okręgowy ustalił na podstawie zebranego w sprawie materiału dowodowego, że spadkodawczyni zmarły w takiej kolejności, w jakiej zabójcy dokonali następujących po sobie, wyodrębnionych w czasie i przestrzeni, bezprawnych zamachów na ich życie, a więc jako pierwsza zmarła wskutek uduszenia B. J., jako druga B. J., a jako ostatnia L. J. . Sąd Okręgowy powołał się przy tym na sentencję prawomocnego wyroku skazującego, wiążącego ten Sąd na podstawie i w zakresie wskazanym w art. 11 zd. pierwsze k.p.c. Z wywodów Sądu Okręgowego można wywieść, że przy ustalaniu podstawy faktycznej swojego rozstrzygnięcia, posłużył się konstrukcją domniemania faktycznego (art. 231 k.p.c.), a więc przyjął za ustalony fakt, że spadkodawczyni zmarły w opisanej wyżej kolejności, uznając, że wniosek taki można wyprowadzić z faktów wynikających z treści prawomocnego wyroku skazującego sprawców tych trzech zabójstw. Sąd Najwyższy jest związany przy rozpoznawaniu skargi kasacyjnej podstawą faktyczną rozstrzygnięcia Sądu drugiej instancji (art. 398¹³ § 2 k.p.c.), stanowiącą punkt odniesienia i płaszczyznę oceny zasadności sformułowanych w skardze kasacyjnej zarzutów naruszenia prawa materialnego i procesowego. Podstawą skargi kasacyjnej nie mogą być zarzuty dotyczące ustalenia faktów lub oceny dowodów (art. 398³ § 3 k.p.c.). Oznacza to niedopuszczalność sformułowania w skardze kasacyjnej zarzutów naruszenia art. 228, 229, 230 czyli przepisów postępowania dotyczących ustalania faktów bez przeprowadzania postępowania dowodowego (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 30 czerwca 2006 r., V CSK 146/06, niepubl. i z dnia 30 sierpnia 2006 r., I CSK 189/06, niepubl.) oraz art. 231 i 233 k.p.c. (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 2012 roku, III UK 17/12, nie publ., z dnia 11

stycznia 2007 r., II CSK 400/06, nie publ., z dnia 21 lutego 2007 r., I CSK 428/06, nie publ. oraz z dnia 5 września 2008 r., I CSK 117/08, nie publ.). Zawarte w skardze kasacyjnej zarzuty naruszenia prawa materialnego muszą odnosić się do stanu faktycznego ustalonego przez sąd drugiej instancji, a nie stanu faktycznego, który zdaniem skarżącego, występuje w sprawie; zarzuty te nie mogą także stanowić płaszczyzny do polemiki z ustaleniami faktycznymi sądu drugiej instancji (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 25 marca 1999 r., III CKN 206/98, nie publ., z dnia 15 września 2005 r., II CK 73/05, nie publ, z dnia 8 października 2002 r., IV CKN 1304, nie publ. oraz z dnia 19 stycznia 2012 r., IV CSK 303/11, nie publ.).

W świetle podstawy faktycznej zaskarżonego orzeczenia nie są skuteczne zarzuty naruszenia wskazanych w skardze kasacyjnej przepisów postępowania, dotyczą one bowiem w istocie oceny dowodów, zastosowania domniemania faktycznego oraz ustaleń faktycznych Sądu Okręgowego. Skarżący zarzucili Sądowi drugiej instancji naruszenie art. 11 zd. pierwsze w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. przez dokonanie ustaleń faktycznych na podstawie wyroku karnego w zakresie przekraczającym związanie tego Sądu ustaleniami prawomocnego wyroku skazującego sprawców. Naruszenie art. 11 k.p.c. polega na nierespektowaniu przez sąd orzekający w sprawie cywilnej, wynikającej z tego przepisu zasady mocy wiążącej prawomocnych skazujących wyroków karnych. Sąd cywilny związany jest zawartymi w sentencji takiego wyroku okolicznościami dotyczącymi osoby sprawcy i przedmiotu przestępstwa, czynu przypisanego sprawcy, okoliczności jego popełnienia (czasu, miejsca, przebiegu, zamiaru, poczytalności sprawcy). Sąd Okręgowy nie dopuścił się tak rozumianego uchybienia, skoro zgodnie z treścią sentencji przyjął, że sprawcy zabili najpierw B. J. w celu rabunkowym, następnie zabili B. J. w celu ukrycia zabójstwa matki B. J., zaś na końcu L. J. w celu ukrycia zabójstwa matki B. J. i siostry- B. J..

Nie jest także zasadny zarzut naruszenia art. 278 § 1 w zw. z art. 228 § 1 i 2 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. poprzez ustalenie przez Sąd Okręgowy, że z uwagi na fakt, iż B. J. została uduszona, najbardziej prawdopodobne jest, że zmarła w kilka minut po ataku na nią, podczas gdy Sąd dokonał tego ustalenia bez uzyskania wiadomości specjalnych z zakresu medycyny sądowej co do mechanizmu i przebiegu śmierci człowieka wskutek uduszenia, a nie jest to fakt powszechnie

znany lub znany Sądowi z urzędu. Ponownie należy zauważyć, że zarzutem tym skarżący kwestionują ustalenia faktyczne Sądu Okręgowego. Z akt sprawy wynika ponadto, że postanowieniem z dnia 26 czerwca 2015 r. Sąd Rejonowy dopuścił dowód z opinii [...] Uniwersytetu Medycznego w S. Zakładu Medycyny Sądowej na okoliczność, czy istnieje realna możliwość ustalenia faktycznych godzin śmierci spadkodawczyń, a w szczególności, czy można ustalić, że B. J. mogła umrzeć jako ostatnia z nich (k. 115). Z treści tej opinii (k. 126 - 127 akt), opartej przed wszystkim na wynikach autopsji zwłok spadkodawczyń, znajdujących się w aktach sprawy karnej wynika, że stan odnalezionych ciał w sposób kategoryczny wykluczył możliwość ustalenia czasu zgonów ofiar oraz ich kolejności. Okoliczności, na które powołują się skarżący w uzasadnieniu tego zarzutu kasacyjnego, nie są więc w świetle tej opinii możliwe do ustalenia w drodze kolejnych opinii biegłych.

Na uwzględnienie nie zasługują także zarzuty naruszenia prawa materialnego - art. 32 k.c. w zw. z art. 6 k.c. w zw. z art. 3 ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. z 2014 r. poz. 1741).

Stosownie do art. 32 k.c., jeżeli kilka osób utraciło życie podczas grożącego im wspólnie niebezpieczeństwa, domniemywa się, że zmarły jednocześnie. Przepis ten dotyczy przypadków, w których kilka osób niewątpliwie straciło życie (odnaleziono ich zwłoki) podczas i- podkreślić trzeba- na skutek jednego grożącego im wszystkim wspólnie niebezpieczeństwa, które z punktu widzenia czasu i miejsca jest traktowane jako jedno zdarzenie. Do tego rodzaju zdarzeń zalicza się eksplozję materiałów wybuchowych, pożar, powódź, trzęsienie ziemi, zawalenie się budowli lub budynku, wypadek komunikacyjny (lotniczy, kolejowy, morski, drogowy), zamach terrorystyczny, masowe egzekucje, działania wojenne. Z uwagi najczęściej na okoliczności tego rodzaju zdarzeń, ich gwałtowny przebieg, charakter zagrożeń, jakie powodują dla życia ludzi, brak świadków, którzy przeżyli lub innych źródeł wiedzy, mogących dostarczyć informacji o chwili śmierci poszczególnych osób, występują nieprzewidywalne trudności w ustaleniu kolejności zgonów kommorientów. Usunięciu tych trudności służy przewidziana w art. 32 k.c. fikcja prawna jednoczesności chwili śmierci tych osób. Przepis ten zawiera domniemanie usuwalne, którego obalenie obciąża osobę zainteresowaną w ustaleniu innej chwili śmierci osoby zmarłej. Należy podzielić pogląd Sądu Okręgowego, że

w rozpoznawanej sprawie nie ziściła się podstawa domniemania przewidzianego w art. 32 k.c., albowiem wprowadzie spadkodawczynie straciły życie, ale nie podczas i w wyniku wspólnie im grożącego jednego niebezpieczeństwa, lecz w wyniku trzech kolejno następujących po sobie, dających się wyodrębnić w czasie i przestrzeni, gwałtownych i bezprawnych zamachów na ich życie, motywowanych zamiarem sprawców dokonania zaboru mienia w przypadku zabójstwa B. J. oraz zamiarem eliminacji świadków i zatarcia śladów zbrodni oraz uniemożliwienia wykrycia sprawców w przypadku zabójstw dzieci. W tej sytuacji nie było podstaw do zastosowania art. 32 k.c., a w rezultacie także do rozważania, czy L. J. obalił przewidziane w nim domniemanie jednoczesnej śmierci żony i córek. Nie zasługują więc na uwzględnienie zarzuty naruszenia art. 234 k.p.c. oraz art. 670 w z art. 382 w zw. z art. 232 zd. 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Nie ma podstaw do przyjęcia, że został naruszony art. 3 ustawy z dnia 28 listopada 2014 r.- Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. z 2014 r. poz. 1741) przewidujący, że akty stanu cywilnego stanowią wyłączny dowód zdarzeń w nich stwierdzonych; ich niezgodność z prawdą może być udowodniona jedynie w postępowaniu sądowym ponieważ ani zgodność aktów zgonu spadkodawczyń z prawdą ani ich moc dowodowa nie były w niniejszej sprawie kwestionowane. Przyczyna nie ujęcia w tych aktach godziny zgonu spadkodawczyń mimo przeprowadzenia stosownego postępowania nieprocesowego została wyjaśniona (brak danych umożliwiających taki wpis), a brak tego zapisu w aktach stanu cywilnego nie eliminował dopuszczalności, a nawet konieczności samodzielnego ustalenia przez Sąd Okręgowy, na podstawie zebranego w sprawie materiału dowodowego, kolejności śmierci spadkodawczyń, skoro było to niezbędne do rozstrzygnięcia wniosku o stwierdzenie nabycia spadku. Nie doszło także do naruszenia art. 931 § 1 k.c., skoro Sąd Okręgowy orzekł o porządku dziedziczenia ustawowego zgodnie z ustaleniami faktycznymi dotyczącymi kolejności zgonów spadkodawczyń.

W tym stanie rzeczy orzeczono jak w sentencji (art. 398¹⁴ w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.).